

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

Det första folkmordet

Var neandertalarnas försvinnande det första folkmordet? Under förhistorisk tid möttes två människoarter – neandertalarna och den moderna människan. Om relationerna dem emellan har det diskuterats mycket.

I Stefan Jonssons bok "Tre revolutioner", 2005, talas det om en mänsklig paradox. "I begynnelsen var ordet" står det i Bibeln. Betydelsen av samtalet, dialogen, det mänskliga utbytet har alltid varit centralt i mänskligt liv. Men i andra myter talas om våldet som ett mänskligt urfenomen: Kain dräpte Abel, Romulus dödade Remus. Ofta kan det – även bakom en till synes fredlig kultur – skönjas ett ursprung i en massaker på ett annat folk eller ett annat socialt skikt.

NEANDERTALMÄNNISKAN

Den moderna människan räknar sitt ursprung till 100 000, kanske 200 000 tusen år sedan. Men människans evolutionära utveckling har längre rötter än så: det var sex miljoner år sedan vår utvecklingslinje skildes från schimpansens. I den moderna människans barndom levde andra människoarter – besläktade men ändå olika – sida vid sida med oss.

Detta leder naturligtvis till den fascinerande frågan om hur dessa möten egentligen gestaltade sig. Tidigare har många sett det som självklart att mötet resulterade i ett folkmord: ett etniskt krig, en rensning som de som skett så många gånger i modern tid. Inte minst möts vi idag av rap-

porter om etniskt våld från den kontinent från vilken människan själv härstammar – den afrikanska. Enligt nuvarande logik skulle dessa människor kommit i konflikt med varandra. Detta skulle också vara i enlighet med en syn på människan som i grunden krigisk – en syn på vår art som haft många förespråkare i det västerländska samhället.

Enligt filosofen Thomas Hobbes – verksam på 1600-talet – var människans natur egoistisk. Vår inbyggda strävan efter makt över andra leder till konflikter, ett "allas krig mot alla". Det var så han tänkte sig att vår ursprungliga natur var. Först senare kunde vi – med statens hjälp – skapa ett samhälle där fred kunde råda. Även Sigmund Freud menade att människan hade en speciell "dödsinstinkt" som kunde leda till krig.

Enligt filosofen Rousseau däremot – en tänkare som levde på 1700-talet – var människan till sin innersta natur god. Den ursprungliga människan hade ingen orsak att tillgripa våld. Det var först genom äganderätten som mänskliga konflikter uppstod. Rousseau var därför kritisk till den västerländska civilisationen som, präglad av vetenskap och teknik, fjärrmat sig från sitt idylliska urtillstånd.

Vi kan inte utgå från en syn på människan som en varelse krigisk till sitt blotta väsen. En sådan uppfattning kan leda till att vi inte ser att vi människor också har en kapacitet till fredlig konfliktlösning, utbyte och empati.

Det finns inga klara bevis för att relationerna mellan neandertalarna och den moderna människan generellt var präglade av våld. Över huvud taget finns få belägg för krig under förhistorisk tid. Europa hade gott om obefolkade landområden och mycket bytesdjur – tillräckligt för att skapa förutsättningar för en fred.

RITUALER OCH KONTAKTER

Neandertalarna hade haft en lång historia i Europa. Under denna tid hade de hunnit anpassa sig till det tidvis kyliga klimatet i norra Europa. Populärt har neandertalarna porträtterats som primitiva och grova men detta är en oriktig karakteristik. Istället var de skickliga storviltsjägare och tillverkade avancerade redskap. De hade dessutom större hjärnvolym än dagens människor. Neandertalarna hade troligen ritualer. De begravde sina döda anhöriga. Det överflöd som vi idag finner av kompletta neandertalskelett talar för detta.

forts sidan 49

Neandertaljägare, museirekonstruktion.
Foto: Wikimedia Commons

forts. från sidan 13

Begravningar leder nämligen till att det mänskliga skelettet bevaras intakt – orört av olika typer av asätare.

Det har även hittats blommor vid en neandertalgrav, något som kan tyda på att de hade religiösa föreställningar. De kan också ha haft en uppfattning om att det finns ett liv efter döden.

Hur såg då kontakterna mellan de två människoarterna ut? Fynd från vissa delar av det nuvarande Spanien visar att området under ungefär tiotusen år hyst såväl moderna människor som neandertalare. Samtidigt tyder de arkeologiska fynden på att kontakterna varit relativt få. Neandertalbefolkningar norr om Pyrenéerna tycks däremot tagit intryck av den moderna människan. Deras materiella kultur har uppenbart påverkats av den nära släktingens. Vid neandertalboplatser har forskare kunnat finna enkla benverktyg och smycken av genomborrade djurtänder. Något som de också kunnat återfinna hos den moderna människan.

HJÄRNOR – LIKA MEN OLIKA

Varför dog då neandertalarna – men inte den moderna människan – ut? Något entydigt svar kan inte ges. En relativt ny teori är att det kunde handla om hjärnor och deras olikheter. Neandertalarnas och de moderna människornas hjärnor hade visserligen samma kapacitet men var ändå annorlunda. Neandertalmänniskornas associationsförmåga kan ha varit begränsad. Genom att noga studera deras redskap har man kunnat konstatera att dessa visserligen var komplexa men samtidigt på ett märkligt sätt stereotypa.

Under perioder då båda arterna levt under svåra förhållanden kanske den moderna människan kunde använda sin teknik på ett mer flexibelt sätt, något som kan ha varit utslagsgivande för dess fortlevnad.

Hur uppkom då det första folk-mordet? Ja, förmodligen efter att människan slutat sitt nomadiserande liv. De första säkra tecknen på organiserade krig mellan människor är ungefär 10 000 - 15 000 år gamla. Under denna tid ser vi de första tecknen

på jordbrukssamhällets framväxt. Människan hade blivit permanent bosatt. Det uppkom så småningom stater, centraliserade och hierarkiskt uppbyggda. Från denna tid ser vi en ebb och flod av krig. Våldsamheterna kommer, sedan sluts det fred. Ofta har konflikterna uppkommit på nytt.

FRAMTIDENS KRIG OCH FRED

Men en framtid med krig är ingen naturnödvändighet. I en värld med massförstörelsevapen är strävan att hitta en väg till fred, en global empati, nödvändig för allas överlevnad.

Studier av dagens jägare och samlare, liksom människor i andra samhällen, visar att människor i de flesta fall vill undvika våldsamheter. Olika sätt att bibehålla freden har alltid funnits – medling och fredsritualer är några exempel. Den ”självklara” sanningen att den moderna människan genomförde ett folk-mord på neandertalmänniskan har visat sig ytterst tvivelaktig. Kanske – om vi hade en tidsmaskin – skulle många möten mellan de två människoarterna istället kunna ge ytterligare exempel på fredlig samexistens.

Leif Jacobsson

Frilansskribent och fil mag i socialantropologi, arbetar på TAM-arkivet, ett arkiv för både TCO och SACO-förbund

Mer att läsa:

Robert Boyds, Joan B. Silks "How Humans Evolved" (2006) och Douglas P Frys "The Human Potential For Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence" (2008)